

**МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО**

ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

КАФЕДРА ФІЗИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ І ГЕОЛОГІЇ

Назва курсу <i>Нормативний/вибірковий</i>	Землезнавство з навчальною практикою та курсовою роботою. Модуль 4. Геоморфологія з навчальною практикою нормативний
Ступінь освіти Бакалавр/магістр/доктор філософії Освітня програма	Бакалавр 014.037Середня освіта. (Географія)
Рік викладання/ Семестр/ Курс (рік навчання)	2021-2022/ IV семестр / 2 курс
Викладач	Непша Олександр Вікторович – старший викладач кафедри фізичної географії і геології
Профайл викладача	http://geo.mdpu.org.ua/prirodnicho-geografichnij-fakultet/kafedra-fizichnoyi-geografiyi-i-geologi/sklad-kafedri-fizichnoyi-geografiyi-i-ge/nepsha-oleksandr-viktorovich//
Контактний тел.	0679883065
E-mail:	nepsha_aleks@mdpu.org.ua
Сторінка курсу в ЦОДТ МДПУ ім. Б.Хмельницького	http://www.dfn.mdpu.org.ua/course/view.php?id=1650
Консультації	<i>Очні консультації:</i> щочетверга, згідно графіку роботи викладачів кафедри фізичної географії геології <i>Онлайн-консультації:</i> через систему ЦОДТ МДПУ ім. Б.Хмельницького.

1. АНОТАЦІЯ

Дисципліна «Загальне землезнавство» є нормативною дисципліною зі спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) для освітньо-професійної програми бакалаврів, яка викладається в 3-4 семестрі в обсязі 10 кредитів (за Європейською кредитно-трансферною системою ECTS).

Курс «Загальне землезнавство» базується на знаннях, уміннях та навичках, отриманих студентами в школі. В результаті вивчення дисципліни студенти повинні досягти таких результатів навчання: знати: склад, будову, динаміку, організацію, історію вивчення географічної оболонки та методологію фізичної географії; вміти: користуватися джерелами інформації про земні процеси та фундаментальними знаннями для пояснення фізико-географічних процесів та явищ, зокрема у геоекологічних проблемах; отримати професійні навички географічного мислення.

2. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ ОСВІТНЬОГО КОМПОНЕНТА

Метою курсу є розкриття загальних особливостей еволюції, будови та основних властивостей ландшафтної оболонки, окремих її складових та Землі як планети. Сформувані комплексний світогляд на природні процеси і явища, що відбуваються навколо, проаналізувати суть найважливіших законів і закономірностей будови та розвитку ландшафтної оболонки, її ієрархічної структури, тісних і динамічних взаємозв'язків між окремими геокомпонентами та геокомплексами, формування та розвитку Землі як планети, навколоземного простору тощо.

Завдання курсу: забезпечити засвоєння студентами необхідного обсягу теоретичних та прикладних знань із загального землезнавства, а також інтеграцію знань, отриманих студентами під час вивчення окремих фізико-географічних дисциплін; формування уявлення про географічну оболонку як цілісну систему, оволодіння фундаментальними вихідними поняттями сучасного землезнавства; оволодіння методологічним апаратом фізичної географії, принципами, методами, технологіями, засобами дослідження фізико-географічних об'єктів; формувати у студентів вміння самостійно проводити дослідження фізико-географічних об'єктів, природних комплексів, залучати до цього процесу учнів (зокрема в рамках роботи Малої академії наук учнівської молоді); пізнання закономірностей будови, динаміки і розвитку ландшафтної оболонки для розробки системи оптимального управління процесами, що відбуваються у географічному середовищі, та раціональної організації природокористування; підготувати студентів до виконання обов'язків вчителя географії та організатора краєзнавчо-туристичної роботи, виробити вміння в доступній формі з використанням різних методів та технологій доносити інформацію до інших.

3. ПЕРЕЛІК КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ, ЯКІ НАБУВАЮТЬСЯ ПІД ЧАС ОПАНУВАННЯ ОСВІТНІМ КОМПОНЕНТОМ

1. Інтегральна компетентність:

Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у галузі природних наук під час професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів географічної науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

2. Загальні компетентності:

- Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях. Знаходити варіанти найбільш збалансованих моделей поведінки з урахуванням бази теоретичних, методологічних, методичних аспектів освітнього процесу.
- Володіння державною та, як найменш, однією з іноземних мов на рівні професійного і побутового спілкування.

- Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел. Поглиблення рівня особистої освіти за рахунок поширення інформаційного поля, залучення до особистої освіти сучасних професійних технологій міжнародного рівня.
- Здатність бути критичним та самокритичним. Змога к самоаналізу, визначенню своїх професійних векторів освіти, визначення пріоритетних напрямків в процесі освіти. Володіння здібністю вислуховувати іншу точку зору та аргументовано відстоювати особисту.

3. Фахові компетентності:

Уміння організувати роботу учнів за рівнями засвоєння навчального матеріалу та застосовувати методи діагностування навчальних досягнень учнів з географії, здійснювати педагогічний супровід процесів соціалізації та професійного самовизначення учнів, підготовки їх до вибору життєвого шляху.

Здатність планувати, організовувати та здійснювати освітній процес, документувати і звітувати про результати, критично аналізувати, діагностувати й корегувати власну педагогічну діяльність, оцінювати педагогічний досвід.

Здатність усвідомлювати сутність взаємозв'язків між природним середовищем і людиною, розуміти та пояснювати стратегію сталого розвитку людства.

Здатність доцільного використання географічної термінології, специфічних для географічних наук теорій, парадигм, концепцій та принципів для пояснення письмовими, усними та візуальними засобами явищ і процесів на різних просторових рівнях.

Здатність застосовувати базові знання з природничих та суспільних наук, інформаційні технології у навчанні та професійній діяльності при вивченні Землі, геосфер, материків і океанів, України, природних і суспільних територіальних комплексів.

Здатність аналізувати склад і будову сфер географічної оболонки на різних просторово-часових рівнях, показувати знання і розуміння її основних характеристик, процесів, еволюції.

4. РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ

Програмні результати навчання (ПРН)

Застосовує сучасні освітні технології, доступно транслює систему наукових географічних знань у шкільних курсах географії, з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів.

Знає та застосовує теорії, парадигми, концепції та принципи в галузях предметної області географії, загальну структуру географії, предмет її дослідження, місце і зв'язки в системі наук, етапи історії розвитку географічної науки.

Визначає склад і будову, основні характеристики, процеси, історію розвитку географічної оболонки.

Аналізує просторову диференціацію природно- та суспільно-географічних об'єктів і систем на різних просторово-часових рівнях.

Пояснює зміни, які відбуваються в географічному середовищі під впливом природних і антропогенних чинників, формулює наслідки й детермінанти в контексті концепції сталого розвитку людства

5. ОБСЯГ КУРСУ

Вид заняття	лекції	практичні заняття	самостійна робота
Кількість годин	48	60	192

6. ПОЛІТИКИ КУРСУ

Під час вивчення дисципліни «Загальне землезнавство» студенти мають регулярно відвідувати навчальні заняття згідно затвердженого розкладу або ж документально підтвердити важливу причину своєї відсутності (медична довідка, довідка з військового, лист-клопотання щодо участі у певних культурно-масових, наукових, спортивних заходах тощо).

В процесі навчання студенти мають дотримуватись принципів академічної доброчесності та загальноприйнятих норм етичної поведінки: зокрема не допускається з боку студентів списування, надання завідомо неправдивої інформації, фабрикація та фальсифікація даних, академічний плагіат та самоплагіат, несвоєчасне виконання чітко поставленого завдання, пропонування хабара викладачу, користування мобільним телефоном під час занять різної форми, а також іншими гаджетами під час контрольних заходів перевірки знань. Співпраця студента із іншими учасниками навчального процесу (викладачами, студентами, працівниками навчальних лабораторій, деканату, бібліотеки та ін.) має базуватись на принципах поваги, партнерства та взаємодопомоги, відповідальності, законності, соціальної справедливості, дотримання ділового етикету.

Студент має право звертатися до викладача за додатковим поясненням матеріалу курсу чи змісту практичних завдань протягом робочого часу під час консультацій.

Зміст дисципліни.

год.	Тема, план	Форма діяльності (заняття)	Література Ресурси в Інтернеті	Самостійна робота, год.
2 акад. год.	1 семестр ЗМ1 Земля як планета Тема 1: Вступ 1. Загальне землезнавство як наука. Система географічних наук. Історія розвитку загального землезнавства. Загальне землезнавство – узагальнююча наука, частина фізичної географії, що вивчає загальні закономірності природи Землі в цілому, її структуру, склад, динаміку. Поняття про об'єкт та предмет вивчення загального землезнавства. Завдання землезнавства на сучасному етапі розвитку суспільства. Методи загального землезнавства.	Лекція	[1; 4; 8; 9]	Місце загального землезнавства в системі географічних наук. Міжпредметні та міжгалузеві зв'язки. 4 год.

	Система географічних наук. Місце загального землезнавства серед інших географічних наук. Міжпредметні та міжгалузеві зв'язки.			
2 акад. год.	Тема 2. Методологічні основи загального землезнавства. Історія розвитку загального землезнавства. Теоретико-методологічні основи загального землезнавства. Найважливіші методи дослідження. Періодизація в історії розвитку географічної науки. Накопичення географічних знань в найдавніші часи. Розвиток географії в епоху античності та середні віки. Передумови, особливості та наслідки епохи Великих географічних відкриттів. Географія власне Нового часу. Особливості розвитку географії під час Новітнього періоду в історії людства.	Лекція	[1; 2; 8; 9; 13; 15]	Історія розвитку загального землезнавства в світі та Україні. 6 год.
2 акад. год.	Тема 1-2: Загальне землезнавство як наука: об'єкт, предмет та наукові і прикладні завдання. Різноманіття географічних наук	Лабораторна робота	[1; 2; 8; 9; 13; 15]	-
2 акад. год.	Тема 3. Всесвіт. Будова, структура та еволюція Всесвіту. Сонячна система. Гіпотези про утворення Землі та Сонячної системи. Походження Сонячної системи і Землі. Поняття про Всесвіт та його будова.	Лекція	[1; 3; 4; 8; 9]	Методологія загального землезнавства. Джерела інформації в землезнавстві. Парадигми землезнавства. 5 год.
2 акад. год.	Тема 4. Сонячна система . Сонячна система. Сонце. Планети Сонячної системи, їх фізичні параметри та особливості динаміки. Зорі, астероїди, метеороїди, комети. Планета Земля: її параметри, фігура, рухи. Гіпотези щодо виникнення планети Земля.	Лекція	[1; 3; 4; 8; 9]	Теорія Великого вибуху як основа космогонічного вчення. 8 год.

2 акад. год.	Тема 3. Земля в космічному просторі.	Лабораторна робота	[1; 3; 4; 8; 9]	-
2 акад. год.	Тема 5. Форма і розміри Землі. Рухи Землі та їх географічні наслідки. Формування та еволюція планети. Первісні уявлення про форму та будову Землі. Еволюція уявлень про фігуру Землі. Поняття про еліпсоїд і геоїд. Форма і розміри Землі. Географічне значення розмірів і маси Землі. Гравітаційне поле Землі. Магнітне поле Землі. Географічний простір Землі. Гравітаційне поле Землі. Магнітне поле Землі. Географічний простір Землі.	Лекція	[1-4; 8; 9; 14]	Наближення поглядів щодо фігури Землі. 5 год.
2 акад. год.	Тема 4. Форма та розміри Землі, і їх географічні наслідки. Формування та еволюція планети Земля	Лабораторна робота	[1-4; 8; 9; 14]	-
2 акад. год.	ЗМ 2 Рухи землі Тема 5. Форма і розміри Землі. Рухи Землі та їх географічні наслідки. Формування та еволюція планети (продовження). Рухи Землі та їх географічні наслідки. Докази, наслідки, характеристики добового обертання Землі. Час. Припливи та відпливи. Причини прояву сили Коріоліса. Рух Землі навколо Сонця. Причини зміни пір року на Землі. Нерівність пір року. Кліматичні наслідки обертання Землі. Деякі особливості планетарної природи Землі. Космічний вплив на Землю. Сонячно- земні зв'язки.	Лекція	[1-4; 8; 9; 14]	Рухи Землі та їх географічні наслідки. 6 год.
2 акад. год.	Тема 5. Рухи Землі та їх географічні наслідки.	Лабораторна робота	[1-4; 8; 9; 14]	-

2 акад. год.	Тема 6. Літосфера. Внутрішня будова Землі. Мінерали та гірські породи. Геологічні процеси. Поняття про літосферу її склад та будова. Внутрішня будова Землі. Утворення, основні фізичні властивості та класифікація мінералів. Гірські породи їх походження та фізичні властивості. Форми залягання гірських порід. Проблема часу у природі Землі.	Лекція	[1; 4-9; 16]	Географічний простір Землі. 4 год.
2 акад. год.	Тема 7. Рельєф та різноманіття його форм. Ендогенні геологічні процеси і літосфера. Магматизм і рельєфоутворення (інтрузивний та ефузивний магматизм). Рельєфоутворююча роль тектонічних процесів. Сейсмічні явища та рельєф. Розміщення материків та океанів (материки та океани, острови). Екзогенні геологічні процеси.	Лекція	[1; 4-9; 16]	Радіація в атмосфері. Кругообіг тепла. Теплові пояси Землі. 14 год.
2 акад. год.	ЗМЗ Характеристика земної поверхні Тема 6. Внутрішня будова Землі. Гірські породи та мінерали.	Лабораторна робота	[1; 4-9; 16]	-
2 акад. год.	Тема 7. Рельєф та різноманіття його форм. Класифікація форм рельєфу. Рельєфоутворюючі чинники та процеси. Тектонічні та магматичні процеси і рельєф. Вивітрювання. Еолові процеси і рельєф. Флювіальні процеси і рельєф. Карст і карстовий процес. Берегові процеси та основні форми берегів. Схилі процеси та рельєф схилів. Гляціальний, біогенний та антропогенний типи рельєфу. Основні форми рельєфу суходолу та океану.	Лекція	[1; 4; 7; 8]	Ендогенні процеси і їх вплив на різноманіття ландшафтної оболонки. 5 год.
2 акад. год.	Тема 6. Різноманіття геологічних процесів та їх наслідки.	Лабораторна робота	[1; 4; 7; 8]	-

2 акад. год.	Тема 7. Чинники формування рельєфу. Класифікація форм рельєфу.	Лабораторна робота	[1; 4; 7; 8]	-
Тиждень 17 2 акад. год.	Тема 8. Погода і клімат.	Лабораторна робота	[1; 5-8; 16]	-
2 акад. год.	Тема 9. Гідросфера та її складові.	Лабораторна робота	[4; 6-8]	-
2 акад. год.	Ландшафтна оболонка Землі Тема 11. Біосфера. Біотичне різноманіття світу. Поняття про біосферу. Гіпотези походження життя на Землі. Формування біосфери. Розподіл живої речовини на Землі. Основні біоми. Трофічні ланцюги. Проблема збереження біотичного різноманіття світу.	Лекція	[1; 7; 8; 10; 11; 16]	Ознаки глобальної екологічної кризи. 5 год.
2 акад. год.	Тема 13. Ландшафтна оболонка: будова, властивості, та структура. Ноосфера. Вплив людини на навколишнє середовище. Глобальні зміни ландшафтної оболонки. Поняття про ландшафтну оболонку. Межі ландшафтної оболонки та її загальні закономірності.	Лекція	[1; 4; 7; 8; 11; 13; 17]	Глобальні проблеми природи та людства. Забруднення Світового океану. 3 год.
2 акад. год.	Тема 11. Біосфера та біотичне різноманіття світу.	Лабораторна робота	[1; 7; 8; 10; 11; 16]	-

2 акад. год.	Тема 13. Ландшафтна оболонка: будова, властивості, та структура. Ноосфера. Вплив людина на навколишнє середовище. Глобальні зміни ландшафтної оболонки (продовження) . Глобальні проблеми розвитку ландшафтної оболонки та їх причини. Зміни ландшафтної оболонки і їх наслідки.	Лекція	[1; 4; 7; 8; 11; 13; 17]	Глобальні проблеми природи та людства. Скорочення біотичного та ландшафтного різноманіття. Знеліснення та опустелення. 4 год.
2 акад. год.	Тема 12. Ґрунт як специфічне природно-історичне тіло. Основні властивості ґрунтів.	Лабораторна робота	[1; 7; 8; 10; 11; 16]	-
2 акад. год.	Тема 13. Загальні особливості будови і розвитку ландшафтної оболонки.	Лабораторна робота	[1; 7; 8; 10; 11; 16]	-
2 акад. год.	Тема 14. Глобальні зміни ландшафтної оболонки.	Лабораторна робота	[1; 7; 8; 10; 11; 16]	-
2 акад. год.	Тема 15. Глобальні екопроблеми і їх наслідки.	Лабораторна робота	[1; 7; 8; 10; 11; 16]	-

8. СИСТЕМА ОЦІНЮВАННЯ ТА ВИМОГИ

Загальна система оцінювання курсу	За семестр з курсу дисципліни проводяться два періодичні контролю (ПКР), результати яких є складником результатів контрольних точок першої (КТ1) і другої (КТ2). Результати контрольної точки (КТ) є сумою поточного (ПК) і періодичного контролю (ПКР): $КТ = ПК + ПКР$. Максимальна кількість балів за контрольну точку (КТ) складає 50 балів. Максимальна кількість балів за періодичний контроль (ПКР) становить 60 % від максимальної кількості балів за контрольну точку (КТ), тобто 30 балів. А 40 % балів, тобто решта балів контрольної точки, є бали за поточний контроль, а саме 20 балів. Результати поточного контролю обчислюються як середньозважена оцінок ($\bar{X}_{ср}$) за діяльність студента на практичних (семінарських) заняттях, що входять в число певної контрольної точки. Для трансферу середньозваженої оцінки ($\bar{X}_{ср}$) в бали, що входять до 40 % балів
--	---

	контрольної точки (КТ), треба скористатися формулою: $ПК = (X_{ср}) * 20 / 5$. Таким чином, якщо за поточний контроль (ПК) видів діяльності студента на всіх заняттях $X_{ср} = 4.1$ бали, які були до періодичного контролю (ПКР), то їх перерахування на 20 балів здійснюється так: $ПК = 4.1 * 20 / 5 = 4.1 * 4 = 16.4 // 16$ (балів). За періодичний контроль (ПКР) студентом отримано 30 балів. Тоді за контрольну точку (КТ) буде отримано $КТ = ПК + ПКР = 16 + 30 = 46$ (балів). Студент має право на підвищення результату тільки одного періодичного контролю (ПКР) протягом двох тижнів після його складання у випадку отримання незадовільної оцінки. Підсумковим контролем є екзамен, на його складання надається 100 балів за виконання тестів (або задач чи завдань іншого виду). Загальний рейтинг з дисципліни (ЗР) складається з суми балів (Е), отриманих на екзамені, і підсумкової оцінки (ПО) та ділиться навпіл. $ЗР = (ПО + Е) / 2$
Практичні заняття	«5» – студент в повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу. Правильно вирішив усі розрахункові / тестові завдання. Здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями. «4» – студент достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, в основному розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу. Але при викладанні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки. Правильно вирішив більшість розрахункових / тестових завдань. Студент здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, у яких можуть бути окремі несуттєві помилки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями. «3» – студент в цілому володіє навчальним матеріалом, викладає його основний зміст під час усних виступів та письмових розрахунків, але без глибокого всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, допускаючи при цьому окремі суттєві неточності та помилки. Правильно вирішив половину розрахункових / тестових завдань. Має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків. «2» – студент не в повному обсязі володіє навчальним матеріалом. Фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає його під час усних виступів та письмових розрахунків, недостатньо розкриває зміст теоретичних питань та практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності. Правильно вирішив окремі розрахункові / тестові завдання. Безсистемно відділяє випадкові ознаки вивченого; не вміє зробити найпростіші операції аналізу і синтезу; робити узагальнення, висновки.
Умови допуску до підсумкового контролю	Студент, який навчається стабільно на «відмінні» оцінки і саме такі оцінки має за періодичні контролі, накопичує впродовж вивчення навчального курсу 90 і більше балів, має право не складати екзамен з даної дисципліни.

Студент зобов'язаний відпрацювати всі пропущені семінарські заняття протягом двох тижнів. Невідпрацьовані заняття (невиконання навчального плану) є підставою для недопущення студента до підсумкового контролю.
--

9. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Базові джерела

1. Багров М.В. Землезнавство / М.В. Багров, В.О. Боков, І.Г. Черваньов. – К.: Либідь, 2000. – 463 с.
2. Вальчук-Оркуша О.М. Загальне землезнавство. Гідрологія / О.М. Вальчук-Оркуша. – Вінниця: Едельвейс, 2010. – 267 с.
3. Волошин І.І. Загальне землезнавство: практикум / І.І. Волошин, А.Є. Уварова. – К.: Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2000. – 238 с.
4. Дзюбайло А.Г. Загальне землезнавство: підручник / А.Г. Дзюбайло, С.С. Монастирська, М.Р. Досвідчинська. – Дрогобич: Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, 2013. – 246 с.
5. Коротун І.М. Загальне землезнавство: навч. посібник / І.М. Коротун. – Рівне, ДІВА, 2013. – 308с.
6. Лясота О.Л. Словник термінів загального землезнавства / О.Л. Лясота, Д.Н. Плахтій. – Кам'янець-Подільський, «ПП «Медобори-2006», 2011. – 144 с.
7. Олійник Я.З. Загальне землезнавство / Я.З. Олійник, Р.Л. Федорищак, П.Т. Шищенко. – К.: Знання-Прес, 2003. – 247 с.
8. Рельєф України: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В.В. Стецюка. – К.: Видавничий дім «Слово», 2010. – 688 с.
9. Савчук, Р.І. Загальне землезнавство з основами краєзнавства: практикум / Р. І. Савчук. – Суми: Університетська книга, 2015. – 184 с.
- 10.Топчієв О.Г. Предметна область географії та її сучасні трансформації / О.Г. Топчієв // Укр. геогр. журн. – 2016. – №1. – С. 64-69.

Додаткові джерела

1. Геренчук К.И., Боков В.А., Черванев И.Г. Общее землеведение: учебник для геогр. спец. ун-тов / К.И. Геренчук, В.А. Боков, И.Г. Черванев. – М.: Высш. шк., 1984. – 255 с.
2. Голубець М.А. Середовищезнавство – в географічну науку / М.А. Голубець // Укр. геогр. журн. – 2015. – №2. – С. 10-15.

Гукалова І.В. Вступ до фаху: географія і суспільство / І.В. Гукалова, Д.С. Мальчикова. – Херсон: ОЛДІ Плюс, 2015. – 268

3. Климишин І.А. Астрономія / І.А. Климишин. – Львів: Світ, 1993. – 384 с.
4. Круть И.В. Введение в общую теорию Земли: уровни организации геосистем / И.В. Круть. – М.: Мысль, 1978. – 368 с.
5. Кэри У. В поисках закономерностей развития Земли и Вселенной / У. Кэри. – М., 1991. – 447 с.
6. Маца К.А. Земная планетарная система (опыт исследования системной организации Земли) / К.А. Маца. – К.: Обрій, 2011. – 263 с.
7. Харвей Д. Научное объяснение в географии. Общая методология науки и методология географии / Д. Харвей. – М.: Прогресс, 1974. – 502 с.
8. Шальнев В.А. Проблемы взаимодействия общества и природы: взгляд географа / В.А. Шальнев. – Ставрополь: Изд. СГУ, 2006. – 110 с.
9. Sumners C. An Earthling's guide to Mars: Plan tomorrow's Mars vacation today / C. Sumners, P. Rawlings. – New York: McGraw -Hill, 1999. –144 p.

Інформаційні ресурси в інтернеті

1. Научно-учебный музей землеведения МГУ имени Ломоносова. Офіційний сайт [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mes.msu.ru/>
2. Національний атлас України [електронна версія]. – Режим доступу: <http://wdc.org.ua/atlas/> Вимоги викладача та правила поведінки студентів.